

ГЛОБАЛЬНІ ВИКЛИКИ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Брусенцева О. А.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Глобалізація є визначальною складовою у процесі формування єдиного гео-економічного простору, як вирішальний фактор, що забезпечує консолідацію економічних, фінансових, політично-правових, соціально-культурних, науково-технічних і екологічних елементів національних господарств. Оскільки участь кожної країни в процесах глобалізації відбувається різним чином, формуються кардинальні відмінності, які задають тенденції та напрямок соціально-економічному розвитку національних економік.

Ринкова економіка характеризується багатьма суперечностями, вирішення яких призводить до переважно еволюційного розвитку сучасних міжнародних відносин.

Зокрема, до переліку таких суперечностей можна віднести протиріччя між продуктивними силами й відносинами економічної власності, фізичною й розумовою працею; зростанням потреб людства й обмеженими ресурсами; високим рівнем розвитку техніки й недостатнім рівнем освіти та кваліфікації робочої сили; досягнутим рівнем концентрації виробництва й недостатньо розвинутою спеціалізацією; наявними цифровим та інформаційним розривами між країнами; суперечності між окремими типами та формами власності; демократичними й авторитарними методами управління; економічними та адміністративними важелями регулювання економіки тощо.

Суперечності загострюються в ході глобалізації. Світ на початку третього тисячоліття стрімко змінюється. Новим змістом наповнюються усі сфери суспільного життя, скрізь перебудовується усталений звичний порядок, зміни в якому надають нових рис життю у планетарному масштабі. Еволюційний розвиток світового господарства знаходиться на стадії формування єдиного глобального гео-економічного простору на основі міжнародного поділу праці та міжнародних економічних відносин, в яких беруть участь системи суспільного відтворення різних країн.

Глобальні соціально-економічні перетворення породжують протиріччя, зокрема спричинювані протилежними тенденціями економічних процесів та явищ, які відбуваються у світовому господарстві, а також відмінністю інтересів глобального капіталу та національних економік.

З огляду на це слід постійно враховувати динамічність глобальної економічної системи, зважати на циклічність її розвитку, а особливо на суперечності між країнами, які можуть призводити до системних економічних та політичних криз, екологічних катастроф та масштабних міжцивілізаційних силових конфліктів.

Отже, військове вторгнення Росії в Україну можна розглядати як кульмінацію обумовленого цивілізаційним вибором конфлікту, яка відбувається на тлі кризових явищ глобального характеру.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Проблемами, які пов'язані з впливом процесу глобалізації на розвиток світової та національних економік, приділяли увагу багато вітчизняних та закордонних вчених. Серед них такі як: Г. Башнянін, О. Білорус, Л. Браун, Е. Гідденс, Л. Клайн, В. Кулішов, Т. Левіт, Д. Лукяненко, Ю. Макогон, М. Месарович, К. Омає, Е. Пестель, А. Печчеї, К. Попер, Р. Робертсон, Дж. Сорос, І. Уоллестайн, Ф. Фукуяма та інші.

Дослідженням закономірностей виникнення кризових явищ займалася низка вітчизняних та іноземних вчених, серед яких значний внесок внесли Г. Беккер, Ф. Бродель, М. Кондратьєв, С. Кузнець, К. Маркс, Г. Менш, М. Портер, У. Ростоу, М. Туган-Барановський, Й. Шумпетер, Т. Шульц та інші.

Разом з тим, як сам процес глобалізації так і його вплив на глобальну та національні економіки, потребують подальшого детального вивчення з огляду на спричинювання криз у світі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вивчення впливу глобальних змін особливо важливо для України, яка продовжує трансформацію своєї соціально-економічної системи, пошук гідного місця в світовій гео-економічній системі.

Кожна конкретна країна в ході глобалізації стикається з нерівномірністю розподілу переваг та негативних наслідків. Враховуючи це визначимо три групи загроз, небезпек та потенційних проблем, що є характерними для сучасного етапу розвитку інтернаціоналізації господарської діяльності країн.

Глобальні проблеми – це сукупність життєво важливих проблем людства, від розв'язання яких залежить його саме існування та перспективи розвитку.

Серед основних проблем, які вчені розглядали як потенційно дієві для України, можна виділити такі:

1) нерівномірність розподілу переваг від глобалізації в розрізі окремих галузей;

2) можливість деіндустріалізації;

3) можливість переходу контролю над економікою окремих країн від суверенних урядів в інші руки, у тому числі до більш сильних держав, транснаціональних (багатонаціональних) корпорацій чи міжнародних організацій;

4) можливість дестабілізації фінансової сфери в умовах потенційної регіональної чи глобальної нестабільності.

Під час російсько-української війни реально проявилися більшість з цих проблем. Особливо відчутними є третя та четверта. Також постало багато інших, пов'язаних напряму з фізичним руйнуванням (знищенням) цілих міст, підприємств, об'єктів інфраструктури, порушенням логістичних ланцюжків постачань. Таким чином, локальні військові і водночас економічні події в одній країні (Україні) вже мають регіональні та навіть глобальні кризові наслідки, що прогнозувалося експертним економічним середовищем ще в середині січня 2022 р.

Формулювання цілей (постановка завдання).

Метою дослідження є вивчення впливу глобальних проблем людства, які спровоковані російським вторгненням.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів; висновки. Глобалізація економіки – це новітній, складний, багатогранний та багаторівневий процес закономірної якісної трансформації світового співтовариства «у відкриту цілісну систему інформаційно-технологічних, фінансово-економічних, суспільно-політичних, соціально-культурних взаємозв'язків і взаємозалежностей»¹.

Така система взаємозв'язків людини, суспільства і природи уявляється єдиним цілим у масштабах усієї планети. Водночас, глобалізацію слід розуміти як діалектичний процес, що охоплює як інтеграцію, так і розпад, як спільне (загальне), так і часткове, як диференціацію, так і гомогенізацію².

Процес глобальної трансформації є об'єктивним проявом дії загальних законів та закономірностей, які охоплюють усі сфери суспільного життя і формують новий постіндустріальний устрій в багатьох країнах світу.

Дослідженням сучасних трансформаційних перетворень займається глобалістика – нова міждисциплінарна наука, яка бере свій початок з 1960-х рр..

В 1968 р. створено Римський клуб, який досить швидко став впливовим органом. В 1972 р. було опубліковано першу доповідь Римського клубу – «Межі зростання»³.

До основних концепцій глобалістики відносяться концепції: «меж зростання», «сталого розвитку», «універсального еволюціонізму», «мітозу біосфер», «світ-системного аналізу», «контрольованого глобального розвитку». Всі вони визначають основні тенденції глобалізації, однак ще знаходяться на етапі розвитку і подальших досліджень. Єдине бачення напрямків вирішення глобальних проблем цивілізації залишається предметом дискусій.

На відміну від інших наук, глобалістика вивчає кризи не як аномалію чи патологію, а як абсолютно нормальне та неминуче явище, як джерело розвитку суспільства. Глобальна економіка розглядається як система, що є перманентно кризовою, при цьому в центрі уваги знаходяться всі напруженості, конфлікти, катастрофи. Теоретичне підґрунтя, що характеризує особливості розвитку глобальної економіки ми пропонуємо шукати на перетині глобалістики, теорії організацій, макроекономічних підходів щодо циклічного руху економічних систем.

Глобалістика виявляє причини і генезис глобальних проблем, критерії їх визначення і підходи до систематизації. Проблеми можна розглядати як глобальну за певними критеріями, що:

- виникають у результаті об'єктивного розвитку суспільства;
- носять планетарний характер, зачіпають інтереси всіх народів і держав;
- мають комплексність і складний внутрішній взаємозв'язок;
- загрожують усьому людству;
- потребують невідкладних рішень,
- вимагають зусиль усього світового співтовариства.

Можна навести різні приклади всеосяжних, тобто глобальних проблем людства. Зокрема, українські дослідники виділяють такі проблеми: 1) демографічні; 2) продовольчі; 3) деградація земель; 4) енергетичні та сировинні; 5) проблеми миру і роззброєння; 6) проблеми подолання відсталості країн, що розвиваються; 7) екологічні; 8) соціальні; 9) політичні; 10) економічні⁴.

Проаналізуємо вплив російсько-української війни на становище в світі з огляду на поглиблення вказаних глобальних проблем.

¹ Куцик П. О., Ковтун О. І., Башнянин Г. І. Глобальна економіка: принципи становлення, регулювання та розвитку: монографія. Львів: Видавництво ЛКА, 2015, 594 с.

² Whose World Order? Uneven Globalization and the End of the Cold War. Holm H.-H., Sørensen G. N.Y., 1995. Taylor & Francis Group : веб-сайт. URL: <https://www.taylorfrancis.com/books/edit/10.4324/9780429267857/whose-world-order-hans-henrik-holm-georg-s%C3%B8rensen>

³ Медоуз Д., Рандерс Й., Медоуз Д. Межі зростання. 30 років потому. Київ, 2018. 464 с.

⁴ Глобальна економіка: навч. посіб. / Вдовенко Н.М. та ін. Київ, 2003. 319 с.

1. Економічна ситуація

Світова організація торгівлі (СОТ) у своїх заявах визнала Російську Федерацію стороною у війні. СОТ прогнозує сповільнення зростання світового ВВП з 5,7% (2021 р.) до 2,8% – у 2022 р. та 3,2% – у 2023 р. Прогноз щодо очікуваного зростання фізичного обсягу світової торгівлі товарами за підсумками 2022 р. був погіршений з 4,7 до 3% (з можливістю подальшого перегляду через невизначеність розвитку подій), в 2023 р. очікується зростання на 3,4%⁵.

Згідно з оцінками аналітиків Світового банку, більше половини українських підприємств зупинили діяльність через війну, а решта працюють зі значними обмеженнями. Блокування Росією українських морських портів призвело до скорочення експорту вдвічі, а експорту зерна - на 90%. В областях, де йдуть бойові дії, були розташовані понад 30% підприємств, які створювали понад 50% ВВП. Найбільше постраждали ті галузі, в яких неможлива дистанційна робота. Уряд України прогнозує, що цього року зберуть врожай у 70% відсотків від норми. Збитки для української інфраструктури експерти вже станом на березень оцінювали як більше ніж 2/3 українського ВВП. Міністерство економіки оцінює в 16% втрати ВВП України в першому кварталі 2022 р. У відповідності з прогнозами Світового банку, за підсумками року ВВП України впаде на 45,1%. На думку експертів, для відновлення до довоєнного рівня знадобиться понад десять років. Водночас, ВВП Росії, як очікується, скоротиться приблизно на 11,2%⁶.

9 березня 2022 року вийшов новий прогноз розвитку світової економіки від Economist Intelligence Unit «Global Economic Outlook 2022. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine». Оцінку темпів зростання світової економіки знижено з 3,9% ВВП (до війни росії з Україною) до 3,4% ВВП. Економіка країн зони євро зросте на 3,3% ВВП (до війни було 4% ВВП). Коригування зроблено у відповідності до очікуваного зростання цін на енергоресурси та сільськогосподарську продукцію, а також через логістичні складнощі у ланцюжках виробництва товарів. Economist Intelligence Unit вважає, що економіка Росії скоротиться на 10%, що набагато гірше, ніж було під час дефолту 1998 року. Економіка України практично зменшиться, втративши 46,5% ВВП⁷.

Прогнозується в 2022 р. зростання інфляції до 5,7% в розвинутих країнах і до 8,7% в країнах, що

розвиваються. Зменшуються темпи зростання в країнах, що мають найменші наслідки від ситуації в Україні - 4,4% для КНР (було 4,8%) та 8,2% для Індії (було 9%). Темпи зростання в 2022р. збільшать тільки експортери нафти – Саудовська Аравія (7,6% замість 4,8%) та Нігерія (3,4% замість 2,7%), а також Бразилія (0,8% замість 0,3%), яка покращить показники за рахунок постачання продуктів харчування. Внаслідок війни в Україні ціни в світі на енергетичні товари та продовольство будуть зростати до кінця 2024 р.⁸.

Як прогнозує віце-президент Групи Світового банку з питань збалансованого розвитку Індерміт Гілл., відбудеться «найбільший шок на ринку споживацьких товарів с 1970-х рр. Це збільшує вірогідність стагфляції»⁹.

Звісно, будь-які прогнози на сьогодні є високоспекулятивними. Вони містять оцінку багатьох динамічних чинників.

Компанії всього світу відчули в квітні 2022 р. погіршення з постачанням товарів і логістикою, збільшенням інфляції, що пов'язано з черговою хвилею сплеску COVID-19 в Китаї. Попит в Китаї на бензін, дизельне і авіаційне паливо буде в квітні на 20% нижче (в східній частині – на 40%), ніж в 2021 р. Падіння попиту буде найбільшим з початку епідемії в Ухані 2 роки тому. Технологічний центр Шеньчжень вийшов з майже місячного блокування, Шанхай – найбільший в світі контейнерний порт, залишається зачиненим з 28 березня 2022 р. Кожен п'ятий контейнеровоз застряг в портах по всьому світу. З них 30% припадає на Китай. Коли обмеження будуть зняті, порти США стикнуться з проблемою різкого перевантаження, яка посилюватиметься за рахунок хвилі відкладених вантажів зі знову відкритих заводів в Китаї. Це призведе до підвищення ставок фрахтування і створить затори в портах по всьому світу.

В числі позитивних новин – відкриття Китаєм 13 квітня 2022 р. нового залізничного маршруту в Європу в обхід Росії через Каспійський та Чорноморський регіони. Цей шлях довжиною понад 11 тисяч км проходить територіями Казахстану, Азербайджану, Румунії, Угорщини, Словаччини, Чехії до кінцевої точки – м. Мангейм в Німеччині.

Важлива новина останніх днів, яка багатьма залишилася непоміченою – це заборона через високу інфляцію експорту пальмової олії Індонезією. В країні турбуються, щоб забезпечити населення харчами

⁵ International Monetary Fund. 2022. World Economic Outlook: War Sets Back the Global Recovery. Washington, DC, April. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/WEO/Issues/2022/04/19/world-economic-outlook-april-2022> (Last accessed: 28.04.2022).

⁶ Там само

⁷ Global Economic Outlook 2022. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. *Economist Intelligence Unit* : веб-сайт. URL: <https://www.eiu.com/n/webinars/global-economic-outlook-april-2022/> (Last accessed: 28.04.2022).

⁸ Global Economic Outlook 2022. Assessing the impact of war on G7 economies, Russia and Ukraine. *Economist Intelligence Unit* : веб-сайт. URL: <https://www.eiu.com/n/webinars/global-economic-outlook-april-2022/> (Last accessed: 28.04.2022).

⁹ Через війну ціни на паливо і продовольство ростимуть до кінця 2024 року, – Світовий банк. *24 канал 24tv.ua* : веб-сайт. URL: https://economy.24tv.ua/cherez-viynu-tsini-palivo-prodovolstvo-rostimut-do-kintsya-2024_n1964103. (дата звернення: 28.04.2022).

та запобігти голоду, в той час, як ціни на них шалено ростуть, що спричинено російським вторгненням в Україну. Індонезійська заборона спричинить значний ріст цін на продукти, в умовах, коли й так мільярди людей знаходяться на межі голоду. Ціни на всі рослинні олії через різке скорочення пропозиції на світових ринках, зростають у рази. Для Росії це може обернутися повним крахом харчової галузі – агрегор імпортує 97% пальмової олії саме з Індонезії¹⁰.

2. Продовольча криза та деградація земель

Вже є ознаки продовольчої кризи, яка суттєво поглибить наявну гуманітарну кризу у світі, найгіршу від часів Другої світової війни. Значним чином це обумовлено тим, що загарбники вдаються до тиску на продовольчому ринку. Росіяни намагаються зірвати посівну кампанію, обстрілюють сільськогосподарську інфраструктуру й склади з паливом, вивезять зерно на свою територію, мінують поля, сільськогосподарську інфраструктуру та техніку, блокують українських портів, через які Україна експортувала продовольство.

За оцінками Всесвітньої продовольчої програми ООН (ВПП ООН), до війни Україна виробляла кількість продовольства, достатню для 400 млн. людей¹¹.

Україна та Росія є великими виробниками сільськогосподарської продукції та двома основними експортерами зернових та олійних культур, які в 2021 р. забезпечили близько 30% обсягу світового експорту пшениці та реалізували майже 80% світової торгівлі соняшниковою олією та продуктами перероблення насіння соняшнику. Україна також є одним із найважливіших постачальників у світі кукурудзи та іншої важливої сільгосппродукції, яка представлена у переважній більшості країн світу та є особливо важливою для країн Азії, країн Близького Сходу та Північної Африки, включно із Єгиптом і Ліваном, чия стабільність є першорядною для регіону¹².

За розрахунками ВПП ООН, з 811 млн. людей, які постійно голодують в 43 країнах, 283 млн. страждають від гострого дефіциту продовольства, а 45 млн. балансують на межі голодної смерті. Очевидно, що кожен день війни наражає мільйони найбільш вразливих населення на небезпеку голоду, і, якщо не зупинити війну в Україні, то її наслідком, ймовірно, вказані кількості будуть подвоєні¹³.

¹⁰ Grains-edible oils near multi-year highs as Indonesian ban curbs supplies contributors. Naveen Thukral, Mei Mei Chu – Reuters. *National Association of Securities Dealers Automated Quotation – NASDAQ*: веб-сайт. URL: <https://www.nasdaq.com/articles/grains-edible-oils-near-multi-year-highs-as-indonesian-ban-curbs-supplies> (Last accessed: 28.04.2022).

¹¹ Там само.

¹² WFP – saving lives, preventing famine. United Nations World Food Programme: веб-сайт. URL: <https://www.wfp.org/stories/wfp-saving-lives-preventing-famine>. (Last accessed: 28.04.2022).

¹³ Там само.

3. Гуманітарна криза (демографічні і соціальні проблеми)

Гуманітарна катастрофа в Україні – це частина російської воєнної стратегії, спрямована на те, щоб схилити Україну до капітуляції. Кількість біженців, які виїхали з України від початку повномасштабного російського вторгнення станом на 28 квітня 2022 р. становить 5 429 739 осіб. Найбільше українців виїхало до Польщі (2,9 млн.), Румунії (774 094), Угорщині (489 754), Молдові (433 214) та Словаччині (354 329) осіб¹⁴.

Переважає більшість з цих людей водночас втратила роботу та засоби до існування, що є складною соціальною проблемою. Враховуючи наявну міграційну тенденцію, а також зниження рівня народжуваності і збільшення темпів еміграції населення ще в передвоєнні роки, відмічаємо, що частка пенсіонерів у найближчому майбутньому може стати більшою за частку працездатного населення. В довгостроковому вимірі наша економіка потребуватиме додаткової робочої сили, в тому числі й з-за кордону.

В зонах, де проходять бойові дії, тривають цілодобові обстріли. На тимчасово окупованих територіях відбувається вбивство цивільного населення та здійснюється мародерство. Брак або відсутність їжі, води, медикаментів та бензину, відсутність електрики, доступу до комунальних послуг та комунікацій – це повсякдення людей, що знаходяться під окупацією, фактично, в умовах гуманітарної катастрофи. Багато де евакуація неможлива. Виникають почуття відчуженості, інформаційної відірваності, психологічні проблеми.

Управління Верховного комісара ООН з прав людини (УВКПЛ) відмічає, що збільшення військової присутності та діяльності росіян в цивільних районах, руйнування будинків та інфраструктури, внутрішнє переміщення населення, а також велика кількість жінок і дівчат, які залишають Україну, спричинили високий ризик сексуального насильства та торгівлі людьми. До того ж російські військові використовують сексуальне насильство як зброя війни.

Подібним зброям є акти залякування на зразок демонстративного обстрілу російськими ракетами центру Києва 28 квітня 2022 р. Ця демонстрація неприхованої агресії і небажання припинити війну з боку Росії відбулася безпосередньо під час перебування в місті генерального секретаря ООН Антоніо Гутерріша.

Війна з Росією – це не тільки смерті та нищення соціальної сфери, але й руйнування історичних будівель, церков, пам'ятників, художніх галерей, бібліотек і навіть унікальних технічних засобів, усього чим

¹⁴ Дані Управління Верховного комісара ООН у справах біженців (УВКБ). УВКБ ООН, Агентство ООН у справах біженців: веб-сайт. URL: <https://data2.unhcr.org/en/situations/ukraine> (дата звернення: 28.04.2022).

могли би пишатися українці. З огляду на це доречно згадати знищення найбільшого у світі літаку Ан-225 «Мрія», що, зокрема, використовувався і для перевезення гуманітарних вантажів.

Міністерство культури та інформаційної політики України звинувачує Росію у скоєнні воєнних злочинів через знищення чи пошкодження 242 об'єктів культурної спадщини. ЮНЕСКО підтвердило пошкодження 110 таких об'єктів з моменту початку російського вторгнення. В це число входять 48 релігійних об'єктів (російські військові використовують церкви для зберігання боєприпасів, розміщують в них вогневі позиції), 10 музеїв, 22 історичні будівлі, 11 будівель, присвячених культурним заходам, 13 пам'ятників і 6 бібліотек. Війна триває, цей список, на жаль, буде поповнюватися. Особливо цинічними з огляду на те що росіяни звинувачують Україну в «нацизмі» є ураження місць масового вбивства євреїв під час Другої світової війни. У Києві російські ракети вдарили в район меморіалу Голокосту «Бабин Яр», російські обстріли пошкодили Менору меморіального комплексу Голокосту Дробицький Яр на околиці Харкова¹⁵.

4. Зростання витрат на оборону. Прихована підтримка агресора

Ще однією проблемою для глобальної економічної системи є різке зростання оборонних видатків в світі. Стокгольмський міжнародний інститут дослідження проблем миру (Stockholm International Peace Research Institute – SIPRI) провів аналіз глобальних витрат на оборону і вирахував, що їх збільшення розпочалося у 2014 р., після російської агресії у Криму та на Сході України. У 2021 р. досягнута відмітка у \$2 трлн.

За останнє десятиліття військові асигнування США, частка яких є найбільшою в світі, становили 39% глобальних витрат. У 2021 р. на потреби оборони США витрачено \$801 млрд. Європейські витрати у 2021 р. становили 20% світових витрат. Тепер, після повномасштабного вторгнення Росії в Україну, європейські уряди планують ще більше наростити витрати на оборону. Оборонний бюджет Китаю, що є другим за величиною у світі, оцінюється у 14%¹⁶.

Негативним проявом корумпованості країн Європи є факт продажу Росії продукції військового призначення в обхід ембарго. За 2015-2022 рр. най-

більшу кількість такої продукції продали Париж і Берлін – на 273 млн євро. З огляду на це особливо цинічними виглядають заклики окремих німецьких політиків не постачати зброю в Україну¹⁷.

5. Загроза ядерної війни

Глобальна загроза для людства в наслідок вторгнення Росії – це безпосередньо ядерний тероризм та шантаж всіх країн світу. Російські окупанти відразу з початком вторгнення в Україну поставили світ на межу нової ядерної катастрофи. Вони захопили атомні об'єкти, чітко знаючи, що будь-який постріл або технологічний збій можуть призвести до мільйонів жертв. Міжнародні наглядові органи, зокрема МАГАТЕ, нічим не зарадили, щоб зупинити ядерний тероризм Росії.

Дії російських військових загрожують безпеці всього світу, про що свідчать і поведінка армії РФ на ядерних об'єктах України, і постійні обіцянки ось-ось застосувати ядерну зброю. Внаслідок захоплення Чорнобильської АЕС понад три тижні в заручниках перебував 61 працівник станції. Замість належних 12-ти годин їхня зміна тривала 600 годин.

В полоні агресора перебувають 168 оборонців станції, які гідно виконували свій військовий обов'язок, не відступивши перед рашистською навалюю, зберігаючи відповідальність захистити весь світ від можливих наслідків (інформація Нацгвардії)¹⁸.

9 березня 2022 р. через обстріли станцію було знеструмлено. Без електрики не могли працювати системи безпеки, зокрема, охолодження відпрацьованого ядерного палива. Загроза ядерної катастрофи у Чорнобилі, та ще масштабнішої, ніж та, що сталась у 1986 р., була цілком реальною. Над Чорнобильською атомною станцією знову підняли український прапор після окупації російськими військами протягом 37 днів.

Окупанти захопили Запорізьку АЕС. Під час атаки на ЗАЕС вони влаштували бій та стрілянину, у тому числі з використанням важкої техніки, що теж могло спричинити катастрофу¹⁹. Дві російські крилаті ракети пролетіли над Хмельницькою АЕС 25 квітня 2022 р., ще дві – над Запорізькою АЕС в річницю Чорнобильської трагедії, 26 квітня 2022 р.

¹⁵ Як Росія знищує національну і культурну спадщину України (фотогалерея). *Радіо Свобода* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/foto-ruynuvannya-viyna-ukrayina/31823926.html> (дата звернення: 28.04.2022).

¹⁶ Trends in World Military Expenditure, 2021, April 2022, SIPRI Military Expenditure Database. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) : веб-сайт. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time> (Last accessed: 28.04.2022).

¹⁷ Trends in World Military Expenditure, 2021, April 2022, SIPRI Military Expenditure Database. Stockholm International Peace Research Institute (SIPRI) : веб-сайт. URL: <https://www.sipri.org/media/press-release/2022/world-military-expenditure-passes-2-trillion-first-time> (Last accessed: 28.04.2022).

¹⁸ Ядерний тероризм з боку Росії триває: оборонці України згадали трагедію Чорнобиля. *24 канал 24tv.ua* : веб-сайт. URL: https://24tv.ua/yaderniy-terorizm-boku-rosiyi-trivaye-aborontsi-ukrayini-zgadali_n1963416 (дата звернення: 28.04.2022).

¹⁹ Там само.

6. Глобальна екологічна катастрофа

Екологічні проблеми є доволі гострими в Україні, особливо такі, що стосуються забруднення водойм, ґрунтів і повітря. Ці загрози обумовлюють нові ризики в сфері охорони здоров'я, безпеки та економіки. В ході вторгнення до них додалось багато нових проблем. Наприклад хімічна загроза, зокрема забруднення шкідливими речовинами, що є продуктами горіння або розкладу вибухових речовин, або складовими уражаючих елементів боєприпасів. Або ж мінування території. Станом на 11 квітня 2022 р., територія України, на якій необхідно виконати комплекс заходів із гуманітарного розмінування за попередніми оцінками складає близько 300 тис. кв. км – майже половина країни²⁰.

До глобальних екологічних проблем доєдналися масштабні пожежі на півдні Сибіру, які вже зачепили Казахстан і ширяться в бік Уралу. На перший погляд вони не мають стосунку до подій в Україні. Проте певний зв'язок з цими подіями прослідковується, адже зупинити поширення вогняної стихії нікому. Працівників пожежних загонів масово забрали на війну. Також для обслуговування бойових дій вивезли значну кількість техніки, що б мала протистояти вогню. Особливо авіаційної, якою можна було б доставляти людей на важкодоступні ділянки в тайзі та здійснювати гасіння вогню з повітря.

Масштабні пожежі часто є штучними за походженням. У підпалах приховується незаконна вирубка лісів. Цього року масові пожежі розпочались надзвичайно рано, ще задовго до початку літа. В Сибіру та на Далекому Сході станом на кінець квітня 2022 р. площа загорянь складає не менше ніж 110227 га. З наближенням літа колосальна пожежа вперше буде розповсюджуватись цілком неконтрольовано. До осені значна частина Євразії може перетворитись на випалені території. Вже зараз в бік Арктики вітри зносять гігантську кількість вуглекислого газу, що неминуче викличе підвищення там температури й посилене танення полярних льодів. Наслідки таких подій для цілого світу навіть важко прорахувати.

7. Енергетична і сировинна проблема

Невідновлювані джерела ресурсів довгий час були єдиними і залишаються найпоширенішими засобами отримання енергії, яку людство використовує для своєї економічної діяльності. Держави, які володіють такими ресурсами, стають впливовими гравцями на геополітичній арені. Нафта виявилась приводом або принаймні вагомою причиною війн на Близькому Сході.

Росія надзвичайно активно і постійно використовувала «газовий аргумент» як чи не основний

засіб проведення зовнішньої політики. Таким чином забезпечувався вплив не тільки на країни пострадянського табору, але й практично на всю Європу. Згідно дослідження американського вченого Майкла Росса «The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations» наявність нафти, газу або інших природних ресурсів веде до авторитаризму в країні: чим більше ресурсів і чим вони дорожчі – тим нижча імовірність розвитку демократії у країні²¹.

Широко відома концепція «ресурсного прокляття», як прояв «голандської хвороби». Вона полягає у наявності зворотнього зв'язку між рівнем наявних природних ресурсів та темпами економічного розвитку.

З іншого боку, динаміка економічного зростання визначає інтенсивність зрушень у соціальному та культурному житті населення, що є визначальним для поширення демократичних цінностей в суспільстві. Це безпосередньо стосується України, яка спробувала вийти з-під зони впливу Росії, виконуючи надскладне завдання – знайти способи стати енергетично незалежною державою.

З початком активної фази війни Росії проти України в 2022 р., мінімізація або відмова від імпорту енергоресурсів з РФ стали визначним чинником безпеки для Європи і світу.

На сьогодні існують три основні шляхи, якими можна позбутися від енергетичної залежності:

- диверсифікація поставок енергоресурсів і сировинних товарів;
- енергоефективність;
- розвиток внутрішнього потенціалу відновлюваних джерел енергії.

ЄС імпортує 90% споживаного природного газу. А частка РФ в імпорті газу до Євросоюзу становить 45%. Країна-агресор також постачає до ЄС 25% нафти, 45% вугілля та 20% урану. У 2021 році витрати Європейського Союзу на російські енергоносії склали 99 млрд євро. Протягом місяця від початку війни, попри заклики окремих держав застосувати жорсткі санкції, країни ЄС додатково витратили понад 18 млрд євро на закупівлю енергоносіїв в Росії. Якщо країни-імпортери не введуть повне нафтогазове ембарго, то цьогоріч РФ на експорті енергоносіїв може заробити майже 321 млрд. долл. Це на 30% більше, ніж у 2021 році.²² Такі надприбутки обумовлені рекордними цінами на нафту та природний газ, тому є реалістичними навіть за умови скорочення продажів.

²⁰ Майже половина території України потребує розмінування – ДСНС. Інформаційне агентство «Інтерфакс-Україна»: веб-сайт. URL: <https://ua.interfax.com.ua/news/general/823156.html> (дата звернення: 28.04.2022).

²¹ Michael L. Ross. The Oil Curse: How Petroleum Wealth Shapes the Development of Nations. Publisher : Princeton University Press, 2012. 312 P.

²² Putin May Collect \$321 Billion Windfall If Oil and Gas Keep Flowing. *The Bloomberg* : веб-сайт. URL: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2022-04-01/putin-may-collect-321-billion-windfall-if-oil-gas-keep-flowing?srnd=premium-europe> (Last accessed: 28.04.2022).

Попри те, що всі країни ЄС засуджують російську агресію, бездіяльність в енергетичній сфері та подальший імпорт російського викопного палива сприятимуть продовженню фінансування війни та тероризму. Завдання України – добитися енергетичного ембарго. Тільки це зможе зупинити фінансування російської агресії, газовий шантаж. Напрямами подолання односторонньої залежності від Росії є збільшення видобутку та експорту газу з інших країн, збільшення кількості терміналів постачання скрапленого газу.

8. Політичні проблеми

Проводячі паралелі, звернімося до початку військового вторгнення СРСР до Афганістану. Окупація Афганістану була кроком до можливого контролю над світовими джерелами нафти. Ця війна свого часу протиставила Радянський Союз більшості світової спільноти з огляду на норми поведінки, що є прийнятними і яких мають дотримуватися у міжнародному спілкуванні. Так само неприйнятним є зміст промови В. Путіна 21 лютого 2022 р., яка була не тільки про Україну. Фактично він заявив про невизнання суверенітету та територіальної цілісності багатьох інших країн – сусідів Росії, оголосив монополію на своє право сили, а також на інтеграційні проекти в регіоні. Загарбник декларує цілі, що полягають у підпорядкуванні насильницьким шляхом таких країн, як Казахстан, Молдова, Естонія, Латвія, Литва, Болгарія, Польща, Румунія, Словаччина, Угорщина²³.

Зараз, одним з важливих наслідків вторгнення РФ в Україну стане поступовий колапс пострадянського геополітичного простору, втрата країною-агресором провідної ролі в регіональних інтеграційних процесах, остаточний відхід від моделі «двополярного світу». Всі цивілізовані країни мають розпочати будівництво іншої моделі взаємовідносин, яка виключає співробітництво з Росією, збільшує ізоляцію, веде до послаблення її економіки шляхом безпрецедентної кількості санкцій, введення ембарго на енергоносії, заморожування рахунків за кордоном. В НАТО та ЄС переглядаються доктрини та розробляються плани реалізації нової політики, які охоплюють практично всі аспекти відносин з Москвою, від оборони і фінансів до торгівлі і міжнародної дипломатії²⁴.

Для України в сучасному гео економічному контексті формуються унікальні умови для входження в європейське інтеграційне об'єднання, перехід від

політики євроінтеграційних очікувань до політики активних євроінтеграційних дій. Виходячи з наявності внутрішніх і зовнішніх проблем, інтеграція має втілювати загальнонаціональну ідею приналежності України загальнолюдським та європейським цінностям, які вона зараз відстоює на війни шляхом втрат життя своїх найкращих громадян. Відбувається настання нового мирового порядку, в котрому Росія, безумовно, втратить свій вплив після 30 років безумовного лідерства на пострадянському просторі.

Історична зустріч на базі ВПС США в Рамштайні 26 квітня 2022 р., яку організували США, зібравши близько 40 міністрів і головнокомандувачів збройних сил країн – друзів, партнерів і союзників України, дозволила сформувати нову проукраїнську коаліцію. Союзники щомісяця зустрічатимуться для обговорення оборонних потреб України.

Формула «стримування + діалог» щодо Росії вже не працює. Вона поступилася місцем лінії на «знешкодження Росії», а саме: а) ліквідація вуглеводневої залежності від Росії, б) політична, культурна, науково-технічна ізоляція Росії; в) ліквідація її ядерного арсеналу. Окремо постає питання взаємовідносин всіх впливових країн Старого і Нового Світу, включно з Азійськими країнами і, перш за все, з Китаєм. Слід зазначити, що ця тема потребує окремого дослідження з точки зору зміни глобальних політичних сил.

Висновки

На основі проведеної розвідки маємо констатувати, що новітня російсько-українська війна, яка триває зараз, має значний вплив на світову економічну систему. Відбувається дуже динамічний відхід глобальної економіки від рівноважного стану, загострення майже всіх глобальних проблем людства, що безпосередньо є наслідком російського вторгнення, настання стан хаосу і неможливості зробити прогноз розвитку подій на майбутнє.

Особливістю сучасної ситуації є те, що кризові явища надзвичайно швидко поширюються в світовому господарстві, втягуючи в свою орбіту практично всі країни світу. Саме тому ми пропонуємо поточну ситуацію в глобальному світі визначити як своєрідну «синергію кризових явищ», розвиток яких обумовлено російсько-українською війною.

У 2022 р. російське вторгнення завдало українській економіці удару, масштаби якого можна порівняти з руйнуваннями Другої Світової війни. З практичної точки зору вже сьогодні необхідно виробити параметри, контури економічної політики, яка буде впливати на повосенний стан виробників товарів та послуг, ресурси домашніх господарств та держави. Потрібна працююча, динамічна модель як для ефективного використання репарацій від Росії, так і для міжнародної допомоги з різних джерел.

²³ NATO must decide European security beyond the Ukraine war. Pearson W. Robert. *The Hill* : веб-сайт. URL: <https://thehill.com/opinion/international/3267194-nato-must-decide-european-security-beyond-the-ukraine-war/> (Last accessed: 28.04.2022).

²⁴ U.S., allies plan for long-term isolation of Russia. *The Washington Post* : веб-сайт. URL: <https://www.washingtonpost.com/national-security/2022/04/16/us-nato-isolate-russia/> (Last accessed: 28.04.2022).

Застосування економічних санкцій проти Росії під час і після закінчення війни є вже визнаним видом реакції міжнародного співтовариства на ситуації, в яких проявляється насильство або існує ризик його застосування. Подібні санкції є правомірними з погляду міжнародного права за умови, якщо вони не суперечать нормам прав людини та міжнародному гуманітарному праву.

На теоретичному рівні перспективи і напрямки відновлення економіки України пропонується розглядати з урахуванням циклічності розвитку глобальної економіки. З точки зору системного підходу взаємодія національних господарств, як елементів системи глобальної економіки, являє собою безперервний динамічний процес взаємовідносин, взаємозалежностей. Микола Кондратьєв підкреслював наявність зв'язку між економічними та політичними циклами. Кондратьєв М. визначив кілька процесів, типових для фаз, – «емпіричних правильностей». На початку «підвищувальної» фази відбувається глибоке зміна життя капіталістичного суспільства, якому передують значні науково-технічні нововведення. Згодом кожна «підвищувальна» фаза неминуче змінюється «знижувальною», що зазвичай супроводжується війнами та революціями, а завершується масштабною кризою, яка у свою чергу теж може тривати кілька років²⁵.

Глобальна криза починається приблизно за п'ятнадцять років до завершення «знижувальної» фази, весь цей час світова економіка падає, а після досягнення «дна» переходить у «підвищувальну» фазу. Якщо екстраполювати досвід минулого століття на сучасність, наразі відбувається закінчення п'ятого і початок шостого Кондратьєвського циклу. Початок кризи (2018–20 рр.) співпав в часі з епідемією коронавірусу SARS-CoV-2 і був відстрочений

²⁵ Мельник А.О. Світові економічні кризи в економіці України та їх наслідки. *Глобальні та національні проблеми економіки*. Миколаїв : 2014. Вип. 2. С. 108–113.

в часі шляхом активного стимулювання споживчого попиту, безпрецедентної підтримки банківського та реального сектору, що дозволило утримати глобальну економіку на плаву. Природний хід подій виявився порушений і криза набула затяжного характеру.

Зазначимо, що криза обов'язково закінчиться, набувачем вигоди на черговій «підвищувальній» фазі може стати і Україна, якщо зуміє знайти «порятунк» – новий об'єкт для докладання творчих сил цивілізації, впровадження нових відкриттів та досягнень у виробництво, прискорення інновацій. І, можливо, повоєнний час відкриє згодом колосальні інноваційні та інвестиційні можливості для України (план Маршалла 2.0 для України)²⁶.

Афганська війна (1979–1989 рр.) свого часу різко загострила внутрішні дезінтеграційні процеси, які визначили розпад СРСР. Аналогічна ситуація спостерігається в Росії і зараз, причому слід враховувати у разі більшу відкритість та вразливість її економіки зараз. Ізоляція Росії від західного світу та ліквідація енергетичної залежності Європи майже реалізована. Вона супроводжується важким «ламанням» економіки ЄС, але до кінця цього року має бути завершена. Російська економіка тепер деградуватиме прискореними темпами.

В Україні для ефективної післявоєнної відбудови країни потрібно вирішити чотири базові проблеми, які є основою для майбутньої економіки країни:

1. Зміна системи управління;
2. Повернення населення (демографічне вирівнювання);
3. Зміна підходів до зовнішньої політики;
4. Побудова нової (новітньої) економічної моделі розвитку.

²⁶ Юрчишин В. Декілька міркувань про «план Маршалла» для України. *Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова* : веб-сайт. URL: <https://razumkov.org.ua/statti/dekilka-mirkuvan-pro-plan-marshalla-dlia-ukrainy>, (дата звернення: 12.04.2022).

Інформація про автора:

Брусенцева Ольга Анатоліївна,

кандидат економічних наук,

старший викладач кафедри економіки, підприємництва та менеджменту

Навчально-науковий інститут менеджменту та психології

Державного закладу вищої освіти «Університет менеджменту освіти»

Національної академії педагогічних наук України

52А, вул. Січових стрільців, м. Київ, 04053, Україна

Information about the author:

Brusientseva Olha Anatoliivna,

Ph.D.,

Senior Lecturer at the Department of Economics, Entrepreneurship and Management
Educational and Scientific Institute of Management and Psychology of State Institution of Higher Education

University of Educational Management National Academy of Educational Sciences of Ukraine

52A, Sichovykh Striltsiv str., Kyiv, 04053, Ukraine